

further deterioration of the building in order to preserve the unique historic and architectural urban environment. This is possible by introducing effective emergency measures provided state support.

REFERENCES

1. Vulytsi i ploshchi Dnipropetrovs'ka / B. Ya. Briker, O. V. Kuz'mina, I. N. Tralo, H. I. Shevchenko; Za zahal. red. H. I. Shevchenko. – D. : Promin', 1967.
2. Ves' Ekaterynoslav. Dovidnyk. – 1912 rik.
3. Dnepropetrovsk. Arkhytektory / N.P. Andrushchenko, M. E. Kavun, N. A. Lopatyuk y dr. Za zah. red. N. N. Kondel'-Permyonovoy. – K. : Vydavnychyy budynok A+S, 2006.
4. Hulyaev H. Y. Ocherky ystoriyy Ekaterynoslava. (A tak ly eto bylo?). V 2 kn. Kn. 2 (1887 – 2006) / H. Y. Hulyaev, V. Y. Bol'shakov, V. S. Moroz. – D. : PHASA, 2007.
5. Kavun M. E. Formyrovanye ystorycheskoho tsentra Ekaterynoslava v kontse KhVIII – pervoy polovinye KhIX vv. // Z mynuvshyny Podniprov'ya: Zb. materialiv nauk. konf., prysv. Mizhn. Dnyu muzeyiv, 17 travnya 1994 r. – D. : VPOP «Dnipro», 1995.
6. Mashukov V. D. Vospomynanyya o horode Ekaterynoslave (1886-1910 hody) / V. D. Mashukov. – Ekaterynoslav, 1910.
7. Starostin V. Stolytysya stepovoho krayu. Dnipropetrovs'k: Narysy z istoriyi mista / V. Starostin. – D. : Dniproknyha, 2004.
8. Fomenko A. Dnipropetrovs'k: mynule i suchasne. / A. Fomenko. – D., 2001.
9. Yavornyt's'kyy D. I. Istoriya mista Katerynoslava: [Pereklad A. V. Hladkoho] Za vydannyam: Yavornyt's'kyy D. Y. Ystoriya horoda Ekaterynoslava. – 2-ge yzd., dop. – D. : Sich, 1996.

УДК 908:721

БУДИНОК ЯК ІСТОРИЧНА ЦІННІСТЬ МІСТА

Н. Г. Омелян-Скирта, асист., С. Левківська, студ.

Ключові слова: будинок, архітектурні об'єкти, модерн, архітектурне рішення, неокласицизм, сталінський неокласицизм, планомірна забудова міста

Постановка проблеми. Серед багатьох історичних архітектурних об'єктів міста є такі, що заслуговують на особливу увагу. Кожен із них – це історія, культура, великий інтелектуальний внесок конкретного творця. Але часто поза увагою фахівців залишаються справді цінні та унікальні об'єкти з точки зору архітектурних рішень. Такі будівлі зникають з мапи міста, тому це питання й на сьогодні залишається актуальним.

Аналіз публікацій. Питання щодо заснування та розбудови міста Катеринослава досить ґрунтовно висвітлене в художній, науковій, публіцистичній літературі [1; 2; 7]. Ретельно було досліджено вплив модерних віянь на архітектуру міста [6; 7].

Мета статті – дослідити значимість будинку як історичної цінності для міста. Для досягнення окресленої мети поставимо такі **завдання**: проаналізувати архітектурний Катеринославіз із 1913 року; з'ясувати появу назв вул. Шевченка та Гоголя; з'ясувати стиль об'єкта та розвиток цього стилю в Україні та місті; проаналізувати сучасний стан споруди; порівняти з минулими роками.

Виклад матеріалу. Катеринославіз був заснований в 1777 році Азовським губернатором В. Г. Чертковим, який у середині літа обрав ділянку для міста на лівому березі Дніпра. Вибір був край невдалим, бо, розташована в низині, вона майже вся щовесни затоплювалася.

Потьомкін наказав «...через незручність поселення нинішнього міста, перенести його на підвищену ділянку». Відповідно до цього наказу, місто було перенесене в с. Нові Кайдаки, а згодом, у 1787 році почали розбудову там, де ми його бачимо нині [3].

У загальних рисах Катеринославіз мав той європейський характер, який був притаманним усім населеним пунктам молодій Новоросії. Ці риси впадали в око прийжджам із Центральної Росії: незначна кількість церков, невизначена, і нерідко навіть із натяками на готичну чи сучасну архітектуру, архітектура будівель [4].

Центральна магістраль міста – проспект імені К. Маркса – одна з найстаріших вулиць. Час його заснування можна вважати початком будівництва Катеринослава на правому березі Дніпра. У 1790 – 1792 роках відомий зодчий І. Є. Старов розробив проєкт планування міста,

відповідно до якого проспект був визначений як основний напрямок розвитку міста, його стрижень, що з'єднує два міських центри – нагірний і прибережний.

Найстарішою спорудою проспекту є збережений до сьогодні будинок колишньої шовково-суконної фабрики (пр. К. Маркса, 106), збудований за проектом відомого російського архітектора Ф. І. Волкова в 1824 – 1825 роках (з 1926 р. – хлібозавод № 1). У будинку по проспекту (тепер № 64) була розміщена канцелярія комітету кураторства іноземних колоністів, куди в 1820 році прибув на службу висланий до Катеринослава О. С. Пушкін (сьогодні тут розташовані Літературний музей і вітальня, відкриті в 1998 році).

Наприкінці XIX – на початку XX століття на проспекті з'явилося багато будинків, які прикрасили його: Обласний музей імені О. М. Поля, Вище гірниче училище, Дніпропетровське реальне училище, Окружний суд, будинок Міської думи, готель «Асторія», Головоштамт, Катеринославське відділення Санкт-Петербурзького міжнародного банку, готель «Європейський», станція карети швидкої допомоги, будинок управління Катерининської залізниці [7].

У 1903 році цивільний інженер Бочаров виконав проект нового приміщення поштово-телеграфної контори (поштамт), який завершено в 1905 р. під наглядом катеринославського архітектора О. І. Миклашевського зі змінами до первісного проекту. Значний внесок в архітектурне розмаїття Катеринослава зробив губернський архітектор Ф. Ф. Булацель. За його проектами в 1906 – 1907 рр. побудовані Зимовий театр (зараз це Російський драматичний театр імені О. М. Горького) по проспекту К. Маркса, 97 та в 1911 р. – Комерційний клуб по вул. Держинського, 23.

Наш земляк і випускник Катеринославського реального училища міський архітектор Д. С. Скоробогатов займався приватною практикою, виконував комунально-інженерні роботи із замощення вулиць, будував вуличні колектори, прокладав трамвайні лінії. Був ревним прихильником академізму. Найвизначніше дітище – величне приміщення Міської думи (1900 – 1901 рр.), розташоване на перехресті проспекту Карла Маркса та вулиці Управської (зараз Виконкомівська). Найвідомішою спорудою цього періоду є спроектоване і збудоване Д. С. Скоробогатовим приміщення Амур-Нижньодніпровської Ради народних депутатів у 1923 – 1925 роки.

Сучасний Дніпропетровськ зберігає багато творінь відомого зодчого, прибічника неокласицизму в архітектурі О. Л. Красносельського (1877 – 1944 рр.). Олександр Леонтійович присвятив тридцять два роки творчого життя місту. Починаючи з 1913 р. було спроектовано та збудовано прибуткові будинки на вул. Крутогірній (зараз Рогальова), Садовій (зараз Серова) і Тихій (зараз Мечникова). У 1915 р. на вул. Казанській (зараз К. Лібкнехта, 11) за проектом Красносельського зведено двоповерховий, зі спареними іонічними колонами, які прикрашають парадний вхід, будинок для офіцерських дітей-сиріт, у 1916-му – морфологічний корпус медичного інституту (зараз вул. Севастопольська, 7). У радянські часи було завершено розпочате в 1932 році будівництво Палацу культури металургів імені Ілліча, що на Брянській площі. У 1936 році Красносельський почав реконструкцію будинку Комерційного училища, надбудувавши 4 та 5-й поверхи. Олександр Леонтійович – автор проекту так званого Палацу профілактики (зараз приміщення першої поліклініки 2-ї міської лікарні на вул. Профілакторній).

Сучасна вулиця Шевченка (колишня Поліцейська), що зв'язує вулиці Гончара та К. Лібкнехта, простягається у довжину на шість кварталів, що на один коротше, ніж на початку XX століття. Так сталося тому, що забудова південної частини колишньої ярмаркової площі комплексами (спочатку Гірничого інституту, потім іншими закладами) перекрила прохід Поліцейської до вул. Лагерної. Оскільки на той час помітною була роль поліції в управлінні містом (вона фактично ним управляла), то навіть вулицю назвали Поліцейською, адже на ній була розташована поліцейська управа.

Забудова Поліцейської розпочалася у другому десятилітті XIX століття, але східний напрямок перегороджала Жандармська балка, яка сягала Катерининського проспекту. Тільки в сорокових роках, коли за наказом губернатора Я. Фабра було засипано яр, відкрився «шлях угору». Це дало можливість побудувати дамбу через Жандармську балку на Поліцейській та Козачій (сучасна Комсомольська) [1].

Інтенсивна забудова Поліцейської та Козачої відбувається з 90-х років XIX століття. З'являються маєтки на ділянках вулиць, що перетинають Поліцейську: по Волоській (Гоголя), Лагерній (пр. Гагаріна) та ін. Нагірний район стає престижним житловим районом

Катеринослава. У 1907 – 1908 рр. у північній частині вулиці Поліцейської будується перша міська жіноча гімназія. Вулиця в ті часи виходила на Басейну (Писаржевського). Будинок гімназії за проектом Д. С. Скоробогатова зроблено з цегли, має два поверхи зі збільшеною центральною частиною та боковими крилами. У довоєнні роки тут розміщувалась трудова школа № 23. Зруйнована у війну будівля була відновлена з надбудовою третього поверху та стала третім корпусом гірничого університету.

На вулиці Шевченка заслуговують на увагу декілька споруд. У модерновому будинку № 21 працює Художній музей. Історія його становлення розтягнута на десятиліття. У 1887 році з нагоди 100-річного ювілею Катеринослава в будинку Щекутіна на розі проспекту та Садової було організовано виставку Крамського, Пеленова, Рєпіна, Ярошенка, Шишкіна та ін. Згодом, після створення в 1901 році Наукового катеринославського товариства, його художня комісія почала влаштовувати регулярні виставки. Члени цієї комісії ініціювали відкриття в Катеринославі художньої галереї. Галерея запрацювала 14 квітня 1914 року у Потьомкінському (відкриття було приурочене 100-літтю Т. Г. Шевченка). Академія мистецтв Росії прислала шістдесят чотири картини, інші роботи – це картини з виставки художників-передвижників та місцевих художників. Із початком Першої світової війни галерею було закрито. У Потьомкінському палаці розмістили госпіталь. Експонати галереї зберігали в Міській думі [6].

Неоцінним внеском у розбудову Катеринослава можна вважати проекти Євгена Павловича Непокойчицького – відомого гірничого інженера, який був членом Катеринославської гімназійної спілки «Соколь» та комісії з благоустрою та загальних питань, входив до складу «Почетных мировых судей» Катеринославського міського з'їзду мирових суддів (на той час так називали присяжних на судових справах) [2; 4].

Він також входив до складу опікунської ради Третьої жіночої гімназії ім. Нестелей, відкритої в 1909 році та названої на честь дворянки Катеринослава Юлії Йосипівни Нестелей, на кошти котрої, за проектом Д. С. Скоробогатова, і була зведена гімназія [7].

Є. П. Непокойчицький зарекомендував себе як зразковий громадянин, відповідальний, законослухняний і працьовитий інженер, брав участь у декількох масштабних проектах, таких як, наприклад, схема проїздів під Мерефо-Херсонською залізницею.

Міська дума уповноважила Є. П. Непокойчицького та І. Я. Езау розробити схеми проїздів під полотном залізниці в межах міських земель. Цей проект було затверджено в 1914 році. Відповідно до нього по Архієрейському та Севастопольському спусках передбачалося будівництво проїздів, придатних для прокладення трамвайної лінії. По другому Мандриківському спуску повинні були проїжджати екіпажі. Загалом будівництво проїздів було виконане протягом 1915 – 1916 років [2; 5; 7].

Українська архітектура кінця ХІХ – початку ХХ ст. увібрала таке розмаїття художніх досягнень та видатних імен, що цей період цілком справедливо вважають золотим століттям.

На зміну еkleктизму ХІХ століття в архітектурі України з'являються пошуки цілісного стилю, який зміг би спиратися на використання нових конструкцій і матеріалів. Так зароджується модерн. Надалі стиль швидко розвивався, набуваючи своїх особливих рис – башточки, шестикутної форми двері та вікна, плавність фасадних ліній.

Катеринославщина не могла залишитися осторонь від новітніх модних віянь. Так, до початку ХХ століття в нашому місті володарював модерн, і будинок, як об'єкт архітектури, став одним із найвдаліших його уособлень.

Напевно, екстремальним прикладом модерну є так званий будинок Хрінникова (сучасний готель «Україна»). Його автори – архітектор П. П. Фетисов та інженер В. М. Хрінников зуміли створити одну з найцікавіших окрас міста.

До переліку кращих споруд, зведених у стилі модерн, можна віднести будинок, розташований на розі вулиць Шевченка та Гоголя. Цей унікальний архітектурний об'єкт 1913 року є одним із небагатьох взірців стилю модерн у дореволюційному Катеринославі. Двоповерховий маєток гірничого інженера увінчаний оригінальною зааскленою башточкою, яка завершує кутовий еркер. Будинок декоровано ексклюзивними барельєфами із зображенням робітників, механізмів та інструментів гірничодобувної промисловості того часу, які свідчать про любов власника будинку Є. П. Непокойчицького до своєї професії. Неповторні залізобетонні сходи, які ведуть у внутрішнє подвір'я, де був раніше фруктовий сад, плавні вигини ліній перил і балюстрад, яскраво виражають їх приналежність до стилю модерн і найвиразнішим чином підкреслюють відмінність, особливість, архітектурну цінність і художньо-естетичну неповторність будинку.

Із роками власники змінювалися. Єдиний маєток було поділено на квартири, але його так і не передали у власність міста. Будинок не ремонтувався, лише завдяки якісно виконаній коліській роботі і, до якогось часу, завдяки бережливому ставленню мешканців, зберігав свій зовнішній вигляд. Роки минали, будинок потроху руйнувався, замість фруктових садів з'явилося внутрішнє подвір'я, оточене новобудовами. Сходи досі є тим елементом будівлі, який приваблює молодят, що хочуть зробити оригінальні знімки; ентузіастів-художників, які намагаються зафіксувати цікавий образ; студентів-архітекторів, що проходять художню практику.

Минав час, і модернізм відживав. І хоча його вплив був досить тривалим (ще в 1930-ті роки київські газетні кіоски проектувалися в цьому стилі), але 20-ті роки з конструктивізмом, а потім війна та сталінський неокласицизм зовсім «добили» модерн.

Та він живе. Модерн виявляється в сучасних огорожах тротуарів, ґраточках балконів, у хвилястих абрисах прикрас фасадів. І скільки б не минуло часу, цей стиль залишатиметься вічно новим і модним атрибутом [5].

Висновок. Зараз маєток Непокойчицького перебуває в жахливому стані. Сходи, що раніше вели до саду, розсипаються, від них відлігають шматки бетону та штукатурки. Подекуди проглядається металевий каркас. Незважаючи на те, що людям будинок подобається, жоден не проявив ініціативи, щоб відремонтувати цікаві архітектурні деталі. Справа не просувається далі коротких статей на різноманітних міських сайтах. Для місцевих органів влади цей будинок не становить історичної цінності, бо за статусом він житловий.

Чим вимірюється історична цінність будівель? Чому влада звертає увагу на статус будинку, а не на його архітектурну та художню цінність? Чому не хоче зберегти модерновий дім 1913 року? Тому, що не хоче виділяти кошти. Дуже багато історичних об'єктів уже втрачено через бездіяльність міської влади. Якщо й надалі будемо покладатися на інших, хто знає, скільки цікавих архітектурних об'єктів ще втратимо. Може, настав час взяти ситуацію під контроль, зібрати кошти на матеріали та реанімувати архітектурні прикраси на сходах? Це не вирішить глобальну проблему занепаду старого Катеринослава в цілому, але цей крок допоможе зберегти одну з перлин нашого міста та послугує прикладом для інших, стане чимось на зразок початку ланцюгової реакції.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Бріккет Б. Я.** Вулиці і площі Дніпропетровська / Б. Я. Бріккет, О. В. Кузьміна та ін. – Д. : Промінь, 1967. – С. 71 – 73.
2. **Венгер Н. В.** Менонітське підприємництво в умовах модернізації Півдня Росії: між конгрегацією, кланом і російським суспільством (1789 – 1920) / В. Н. Венгер. – Д. : ДНУ, 2009.
3. Відомості Катеринославського міського громадського самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://encdp.com>
4. **Кулиба Д.** Катеринослав модерний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dp.ua/read/ekaterinoslav_moderniy
5. **Мороз В. С.** Краєзнавчі нариси з історії Придніпров'я: історичні події і люди. Від найдавніших часів до початку ХХ століття. Катеринослав архітектурний / В. С. Мороз. – Хмельницький, 2010. – С. 128 – 130.
6. **Фоменко А.** Дніпропетровськ: минуле і сучасне. Головний проспект / А. Фоменко. – 2001. – С. 437 – 442.
7. **Чабан М. П.** Езау Іван Якович (1859 – 1940). Діячі державної влади та самоврядування Дніпропетровської області: історичні нариси: у 2 т. / М. П. Чабан. – Д., 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://encdp.com>

SUMMARY

Statement of the problem. The rapid development of the construction sector, the latest on new technologies and the many historic architectural sites of the city is such that deserve special attention. Each of them – it's history, culture, great intellectual contribution of a particular creator. But often overlooked specialists are really valuable and unique features in terms of architecture. These buildings are disappearing from the map of the city, so this question remains relevant today.

The aim of the paper is to explore the importance of building a historical value for the city.

Conclusions. Now Nepokoychyskoho estate is in a terrible state. Stairs that previously led to the garden is scattered, they fly away chunks of concrete and plaster. In some places visible metal frame. Despite the fact that people like the house, none taken initiative to repair interesting architectural details. It's not spreading further short articles on various urban sites. For local authorities, this house is no historical value, because it is for residential status. What is measured historical value of buildings? Why authorities drew attention to the status of the building, not to its architectural and artistic value? Why not mod wants to keep the house in 1913? Because I do not want to allocate funds. Many historic sites have been lost due to inactivity city authorities. If we continue to rely on others, who knows how many interesting architectural sites still lose. Maybe it's time to bring the situation under control, to raise funds for materials and revive architectural decoration on the stairs? It will not solve the global problem of decadence Katerynoslav in general, but this move will help save one of the jewels of the city and serve as an example to others, will be something like a chain reaction.

REFERENCES

1. Brikket B. Ya. Vulytsi i ploshchi Dnipropetrovs'ka / B. Ya. Brikket, O. V. Kuz'mina ta in. – D. : Promin', 1967. – S. 71 – 73.
2. Venher N. V. Menonit-s'ke pidpryyemnystvo v umovakh modernizatsiyi Pivdnya Rosiyi: mizh konhrehatsiyeyu, klanom i ros iys'kym suspil'stvom (1789 – 1920) / N. V. Venher. – D. : DNU, 2009.
3. Vidomosti Katerynoslavs'koho mis'koho hromads'koho samovryaduvannya [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://encdp.com>
4. Kulyba D. Katerynoslav modernyy. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://gazeta.dp.ua/read/ekaterinoslav_moderniy
5. Moroz V. S. Krayeznavchi narysy z istoriyi Prydniprova: istorychni podiyi i lyudy. Vid naydavnishykh chasiv do pochatku XX stolittya. Katerynoslav arkhitekturnyy / V. S. Moroz. – Khmel'nyts'kyy, 2010. – S. 128 – 130.
6. Fomenko A. Dnipropetrovs'k: mynule i suchasne. Holovnyy prospekt / A. Fomenko. – 2001. – S. 437 – 442.
7. Chaban M. P. Yezau Ivan Yakovych (1859 – 1940). Diyachi derzhavnoyi vlady ta samovryaduvannya Dnipropetrovs'koyi oblasti: istorychni narysy: u 2 t. / M. P. Chaban. – D., 2009. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://encdp.com>